

*Захарченко Руслан Олександрович,
студент за ОР «Бакалавр»
юридичного факультету,
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

Науковий керівник:
*Теремцова Ніна Володимирівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії права та держави
юридичного факультету,
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПРАВОМІРНА ПОВЕДІНКА ТА ЧИННИКИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ: ПРОБЛЕМНИЙ АСПЕКТ

Аналіз правової поведінки з точки зору характеристики в правовому і філософському розумінні дає широкий спектр можливостей для вирішення чи врегулювання проблемних питань, що стосуються поведінки людини в сфері регулювання нормативними актами певної галузі життя й загалом соціуму. Для того, щоб запобігти правопорушенням із боку деліктоздатної особи, необхідно, передусім, корегувати її діяння та вміло використовувати маніпуляційну техніку для створення передумов та надбудов правового та демократичного суспільства.

Явище правової поведінки як феномен усвідомлення, так і наслідок ефективної соціально-правової політики, є основою прогресу суспільства, державотворення і правотворення. Правова поведінка – це сукупність вчинків у вигляді дій чи бездіяльності, які мають соціальне значення, регламентуються нормами права та зумовлюють правові наслідки. В другому трактуванні: правова поведінка – це дії людини, що регулюються суспільними і правовими нормами, й за порушення цих норм наступає відповідальність у вигляді негативних наслідків. Враховуючи зміст вчинку, правову поведінку можна поділити на два види: правомірна та неправомірна [4, с. 185].

Варто зазначити, що за теоретичними вченнями Т. Гоббса, людина – це абстрактний індивід, який керується виключно своїми інтересами, мотивами, особистим розсудом, прагненням до самозбереження та щастя. Таке твердження не достатньо розгорнутим, бо зводить людину до неморального розумного егоїста [2, с. 108].

Одним із факторів, що впливає на формування правомірної поведінки є середовище її існування – сім'я. Вона завжди була основою суспільства, з неї починається пізнання зовнішньої моралі, побудова внутрішніх психологічних установок особистості та формування характеру людини. У сім'ї особа вивчає і приймає у свою поведінку ті норми суспільного порядку, що склалися в суспільстві, копіює психологічну модель поведінки своїх батьків, формує свою правосвідомість.

На нашу думку, правосвідомість фіксує соціально прийнятні моделі поведінки, що реалізуються у суспільних відносинах і відображають існуючі

правові ідеї, цінності і норми. З іншого боку, правові ідеї, які об'єктивувалися в системі правових норм, одухотворяють правову організацію юридичних відносин, трансформуються в переконання (тобто правосвідомість) тих, хто формує на їх основі нові норми права, хто застосовує чинне право, хто керується ним у повсякденній діяльності, дотримується і використовує його.

Якщо правомірна поведінка є наслідком вибору особи, то вона має мати і свої детермінанти, тобто причини, умови, підстави. Такими причинами вчені різних країн визнають насамперед саме внутрішній світогляд людини, її сутність, і нормативно-правовий механізм регуляції суспільства та поведінки у ньому. Основними чинниками, які впливають на поведінку особи, напевне, потрібно вважати мораль, сім'ю, віру, культуру, існування можливості вибору, світогляд, мотивації, страхи, бажання, самовизначення і самовираження, стиль, спосіб, умови і рівень життя, освіченість і обізнаність, дійсність, внутрішньо-особистісні переконання і цінності, форми і способи владного дозволу і примусу, методи контролю свободи людини, організацію суспільства, колектив, суспільні орієнтації і установки, та, мабуть, найосновніше – інтелект і воля.

Їх умовно можна поділити на дві групи: 1) внутрішні; 2) зовнішні. Внутрішніми причинами потрібно вважати саме усвідомлення особою значення своїх дій, якість сприйняття норм як соціальних, так і правових, їх трансформацію через суб'єктивне оцінювання та вираження у формі дій у суспільстві. Такий спосіб вираження може набути як правомірного, так і неправомірного характеру. Зовнішніми причинами, мабуть, потрібно вважати саме норми правової системи та соціально правової політики в країні, яка виступає як регулятор суспільних відносин у різних сферах його життя. Але не завжди нормативні акти містять в собі ті норми, які є прийнятними для індивіда, для його моделі світо-буття та існування [12, с. 73].

Отже, передусім, до факторів, що впливають на мотивацію правомірної поведінки особи, слід віднести обставини та умови соціально-економічного, організаційно-управлінського, морально-культурного, інтелектуального, психічного характеру. Всі ці чинники так чи інакше здійснюють вплив на людину. Вони впливають із життя суспільства і є віддзеркаленням його поведінки, якщо суспільство чинить так, то відсоток того, що особистість перейме це в свою поведінку дуже високий. Закони і підзаконні нормативно-правові акти, державна політика, показники забезпечення членів суспільства якісним рівнем життя та можливість задоволення своїх потреб, не виходячи за межі правового обов'язку, є основними інструментами зовнішнього способу становлення поведінки суб'єкта. Вони взаємопов'язані із зовнішніми причинами, і в поєднанні трансформуються в модель діяння особи. Сучасний стан українського суспільства характеризується системною економічною кризою, що відбивається на психічному стані особи. Чинники, що здійснюють вплив на правомірну поведінку особи зумовлюють формування в осіб негативних психічних стереотипів, що отримують прояв у пасивності поведінки, негативному емоційному стану тощо. Врешті-решт це призводить до переосмислення соціальних цінностей, способу життя, і взагалі ставлення до свого існування.

Ще одним чинником, що впливає на правомірність поведінки особи, є ступінь напруги у суспільстві, результатом якої є деформація цінних орієнтацій особистості. У будь-якому суспільстві складається система загальних ціннісних орієнтацій – суто професійних, що адекватно відображають специфічність службової діяльності окремих груп осіб. Від наявності або відсутності таких орієнтацій безпосередньо залежить якість і ефективність цієї діяльності. Наприклад, у працівників міліції до таких орієнтацій слід віднести: професійний обов'язок, чітке дотримання закону, службову компетенцію тощо.

Необхідно також зазначити про чинники, які впливають на такий вид правомірної поведінки, як маргінальна. Маргінальна поведінка – це вид поведінки, який характеризується «проміжним» (прикордонним) між правомірним і протиправним станом особи. Маргінальна поведінка особи виражається в готовності до протиправних дій у разі зменшення нагляду за її поведінкою, але не стає антисуспільною, не призводить до правопорушення через страх юридичної відповідальності (наприклад, пасажир оплатив проїзд в автобусі лише тому, що в нього зайшов контролер) [9].

Ми дійшли висновку, що форми вияву маргінальності, їхній конструктивізм і деструктивізм залежать від суспільно-історичних умов, що складаються у суспільстві.

Ще одним видом правомірної поведінки є конформістська поведінка. Серед ознак, які негативно характеризують особу, міститься поняття «конформізм», яке переважно трактується як тип і спосіб мислення та поведінки, що виявляється у пасивній, пристосовницькій орієнтації на сприйняття готових стандартів оцінок та поведінки всупереч власним переконанням. Без сумніву, негативні аспекти явища конформізму важко заперечувати, оскільки бездумне, некритичне, безпринципне сприйняття людиною панівних ідей, думок, порядків, схильність уникати самостійних рішень, відсутність власної позиції, готовність міняти свої погляди і поведінку у відповідності з кон'юнктурою у всі часи піддавались суспільному осуду.

Проаналізувавши конформістську поведінку, ми дійшли висновку, чинником, що впливає на неї є соціально-політичний фактор. Людина, будучи по визначенню вільною, не приречена на сліпу конформність.

Щоб вибудувати ідеальну форму зовнішнього вираження прав людини через її діяння, треба створити модель маніпуляції її внутрішньою сутністю, яка б знайшла своє вираження у діяльності державного владного апарату. Потрібно насамперед через свідомість впливати на формування правосвідомості, а свідомість, як діамант, спочатку потрібно очищати пізнанням, шліфувати емпіричним досвідом і виражати осмисленим розумінням буття та реалій [10, с. 82].

Сьогодні в Україні існує недосконалість нормативно-правової бази, що отримує прояв у неповноті, нечіткості, суперечливості вимог норм права, що формує у населення суперечливе ставлення до цих норм, що різко знижує ефективність їх діяльності, а також зумовлює відбиття у свідомості елементів правового нігілізму. Наявність суперечностей між нормативно-правовими актами призводить до порушення внутрішньої єдності нормативно-правової

бази. Це спричиняє негативний вплив на мотивацію правомірної поведінки суспільства. Тому усунення суперечностей і неузгодженості нормативно-правових актів є одним із напрямків, що сприятимуть вдосконаленню діяльності суспільства [7, с. 23].

Підводячи підсумок зазначеного вище, ми дійшли наступних висновків.

По-перше, реалізація правових норм в реальній поведінці людини це складний соціально і індивідуально-психологічний процес. Поведінку людини регулює її свідомість, дієвий характер якої витікає з принципу єдності свідомості і діяльності: діяльність людини обумовлює формування її свідомості, психічних процесів і властивостей, які, у свою чергу, регулюють цю діяльність і є умовою її адекватного виконання.

По-друге, правомірна поведінка є наслідком вибору особи і вона має свої детермінанти. Ними насамперед є внутрішній світогляд людини, її сутність, і нормативно-правовий механізм регуляції суспільства та поведінки у ньому.

По-третє, до чинників, що впливають на мотивацію правомірної поведінки особи, слід віднести обставини та умови соціально-економічного, організаційно-управлінського, морально-культурного, інтелектуального, психічного характеру. Вони впливають із життя суспільства і є віддзеркаленням його поведінки, якщо суспільство чинить так, то відсоток того, що особистість перейме це в свою поведінку дуже високий. По-четверте, не останнє місце в чинниках, що впливають на правомірність поведінки відіграє суспільство, його групи, в яких перебуває індивід; найважливішим результатом становлення особистості має бути чітко виражена самостійність особи у здатності приймати рішення і нести за них відповідальність. По-п'яте, чинниками маргінальної поведінки в сучасному українському суспільстві є: спад в економіці, безробіття, міграція, зростання злочинності, розпад соціальної сфери, криза системи цінностей. У зв'язку з цим виділяються економічні, політичні й соціальні фактори маргіналізації сучасного українського суспільства. Особливим чинником маргіналізації є відсутність єдиної шкали цінностей в умовах переходу, що підсилює деструктивізм маргінальності. По-шосте, чинником, що впливає на конформістську поведінку, як вид правомірної поведінки, є соціально-політичний фактор. Є люди, які, орієнтуючись на тотальну солідарність із групою чи іншою спільністю, ніколи не виявляють свої особисті думки, переконання і цільові установки. Але навіть вони час від часу, опиняючись у певних ситуаціях, виявляють свої справжні настрої, які суперечать панівним у групі і суспільстві настроям.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. Документ 2341-III, чинний, поточна редакція — Редакція від 25.09.2019, підстава - 101-IX, 39-IX. —[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua>.

2. Гормач М. І. Філософія: підруч. для вищої школи. – Харків : Прапор, 2004. – 385 с.

3. Коржанский М. Про принципы уголовного права Украины / М. Коржанский // Право України. 1995. № 11. С. 69-70.

4. Молдован В. В. Правознавство // Юридична література. – К.: “ІнЮре”, 2011. – 341 с.
5. Матеріали кращих виступів та доповідей на семінарі з предмету «Проблеми теорії права» студентів 1 курсу ОКР «Магістр» юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Збірка.– Випуск третій «Проблеми теорії права». // за заг. ред. Н.В. Теремцової. Київ. Надруковано ТОВ «Козарі» / – К., 2011. – 157 с. – С. 6-7.
6. Попов Н. А. Принцип справедливости в уголовном законодательстве / Н. А. Попов // Вестник ЛГУ. Сер. 6. 1991. Вып. 3. № 20. С. 85-88.
7. Темченко В.І. Формування професійної правосвідомості співробітників міліції (проблеми теорії і практики)./В.І. Темченко – К.: НАВСУ, ДС «Авангард», 2001.-188 с.
8. Теремцова Н.В. Держава як політична форма організації суспільства для спільного існування і діяльності людства в умовах розбудови правової держави. //Випуск шостий «Теорія права та держави; юридична відповідальність; історія правових і політичних учень» // За заг. ред. Теремцової Н.В. – Київ. Надруковано –Вид.ТОВ «Інтер Логістик України»/ – К., 2016. 203 с.
9. Теремцова Н.В. Природа правомірної поведінки людини (культура поведінки людини, механізм індивідуальної поведінки, антисуспільна поведінка, конформістська поведінка...). Вісник Національного технічного університету України «КПІ» . Політологія, Соціологія, Право: Зб. Наук. Праць. – Київ: ІВЦ «Політехніка», 2010. – № 2 (6). – 181 с. – С.167-171. Фахове видання.
10. Хазратов Н. В. Психологія відносин особистості й держави: монографія / Н. В. Хазратов. – Луцьк: Вежа, 2004. – 276 с.
11. Хеффе О. Політика. Право. Справедливість. – М.: Гнозис. – 1994.
12. Цимбалюк М. М. Онтологія правосвідомості / М. М. Цимбалюк. Київ : Атіка, 2008. 410 с.

*Карпович Анна Володимирівна,
студент за ОР «Бакалавр»
юридичного факультету,
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
Науковий керівник:
Теремцова Ніна Володимирівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії права та держави
юридичного факультету,
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЩОДО ВІДМІННОСТІ ОСОБЛИВОСТЕЙ
ПРАВА І МОРАЛІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

В умовах розбудови правової держави постає невідмінним інтерес щодо